СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова **7**

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев **15**

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev **22**

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев **32**

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов **41**

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов **49**

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова **58**

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов **66**

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева **73**

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР

Доц. д-р Румен Ерусалимов[1]

Резюме: *След демократичните промени от 1989 година в България, застраховка „Каско на МПС“ стана лидер на българския застрахователен пазар по реализиран премиен приход и това продължи 21 години. След 2010 г. тенденцията се обърна и застраховката отстъпи лидерската позиция на другата автомобилна застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“. В доклада се разглеждат някои проблеми съпътствали развитието на застраховка „Каско на МПС“ и се дават предложения за подобряване на нейните позиции на пазара.*

Ключови думи: *застраховане, пазарен дял, обхват на застраховката*
JEL: G22
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.8

PROBLEMS IN THE DEVELOPMENT OF MOTOR VEHICLE CASCO INSURANCE ON THE BULGARIAN INSURANCE MARKET

Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, PhD

Abstract: *After the democratic changes in Bulgaria in 1989, „Motor Vehicle Casco Insurance“ became the leader of the Bulgarian insurance market in terms of premium income, and this continued for 21 years. After 2010, the trend reversed, and the insurance lost its leading position to the other automobile insurance, „Motor Third-Party Liability Insurance“. The paper examines some of the issues that have accompanied the development of „Motor Vehicle Casco Insurance“ and provides suggestions for improving its market position.*

Key words*: insurance, market share, coverage of insurance*
JEL: G22
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.8

[1] r.erusalimov@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ - Свищов

Въведение

Трудностите от административен характер при придобиването на автомобил от гражданите бяха преодолени веднага след стартиране на демократичните промени в България през 1989 година. Стана възможно всеки, който има желание да закупи веднага моторно превозно средство за лично ползване. Много хора се възползваха от това, но за съжаление финансовите възможности на българите бяха, а и остават да са такива вече 35 години, че автомобилният парк в страната се оказа съставен предимно от морално и физически остарели моторни превозни средства.

Политическите и икономическите промени у нас доведоха и до засилване на някои негативни социални явления, например кражбата. Може би това беше в основата автомобилното застраховане в България трайно да заеме първото място по премиен приход, а застраховката „Каско на МПС“ да бъде лидер на българския застрахователен пазар в продължение на 21 години. До 2010 година тази застраховка изпреварваше по пазарен дял другата автомобилна застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, а двете заедно формираха, което продължава и до днес, около 70% от реализирания от застрахователите премиен приход. От 2011 година обаче, каско застраховката отстъпи лидерската позиция и това продължава вече 14 години. Затова в следващото изложение ще потърсим основните проблеми при развитието на застраховането „Каско на МПС“ в България.

1. Премиен приход и пазарен дял на застраховка „Каско на МПС“ в България

От безспорен лидер на българския застрахователен пазар застраховката „Каско на МПС“ все по-отчетливо заема второто място по реализиран от застрахователите премиен приход. До 2008 година каско застраховката заема над два пъти по-голям пазарен дял от другата автомобилна застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“. От 2011 година тенденцията се обръща и задължителната застраховка отчетливо доминира на пазара. Докато през 2007 и 2008 година пазарния дял на доброволната автомобилна застраховка е 44,15% и съответно 45,04%, то към края на 2022 година той е едва 27,55%.

Числата в таблица 1 показват, че в годината, когато застраховка „Каско на МПС“ (2011 г.) отстъпва лидерската позиция се забелязва сериозен спад в реализирания премиен приход от 10,76%. Този спад продължава и през следващите две години, като през 2012 г. той е 5,91%, а през 2013 г. – 1,46%. Най-вероятната причина за това е влиянието на последната световна финансова и икономическа криза, което най-отчетливо се усети у нас в периода 2009 – 2012 година.

Таблица 1. Премиен приход и пазарен дял на застраховка „Каско на МПС“ за периода 2010 – 2022 година

Година	Премиен приход по застраховка „Каско на МПС“	Пазарен дял на застраховка „Каско на МПС“	Изменение на премийния приход по застраховка „Каско на МПС“	Изменение на пазарния дял на застраховка „Каско на МПС“
	лв.	%	%	%
2010	496 239 148	36,10	-	-
2011	442 836 419	32,51	-10,76	-9,94
2012	416 650 188	31,18	-5,91	-4,09
2013	410 560 671	28,84	-1,46	-7,50
2014	431 344 855	30,07	5,06	4,26
2015	483 803 627	30,78	12,16	2,36
2016	511 676 946	31,61	5,76	2,70
2017	566 148 032	32,37	10,65	2,40
2018	617 488 269	29,48	9,07	-8,93
2019	652 161 845	27,02	5,62	-8,34
2020	652 874 623	26,77	0,11	-0,93
2021	712 342 129	26,86	9,11	0,34
2022	822 568 450	27,55	15,47	2,57

Източник: КФН (Комисия за финансов наздор, 2024) *и изчисления на автора*

От 2014 година тенденцията се обръща и застрахователите отчитат ежегоден ръст на премийният приход по застраховката. Най-голям той е през 2022 г. (15,47%), а най-малък през 2020 г. (0,11%), когато своят ефект показа здравната криза, обусловена от Ковид -19.

Нарастването на премийният приход по застраховка „Каско на МПС“, за целия 13 годишен период, спрямо базовата 2010 г. е с 65,76%. Това, на пръв поглед, би следвало да повлияе положително по отношение на пазарния дял на застраховката. Изчисленията, обаче показват, че въпреки нарастването на премийния приход отчитаме сериозно намаление на дела, който каско застраховката държи на българския застрахователен пазар. За целия период това намаление е с 23,68%. Числата в таблица 1 показват, че дори в годините (2018, 2019 и 2020 г.), когато отчитаме ръст на премийния приход, пазарният дял на застраховката намалява. Основната причина за това е сериозното повишаване дела на другата автомобилна застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, който след взетите от държавата мерки през 2016 г. значително се повиши.

2. Обхват на застраховка „Каско на МПС“

Показателят „Обхват на застраховката“ дава информация за дела на застрахованото имущество. Той се изчислява като отношение между застрахованите към всички обекти от даден вид, които могат да бъдат застраховани.

Таблица 2. Обхват на застраховките „Каско на МПС“ и „Гражданска отговорност на автомобилистите“

Година	Регистрирани автомобили	Сключени застраховки „ГО на автомобилистите“	Сключени застраховки „Каско на МПС“	Обхват на застраховка „ГО на автомобилистите“	Обхват на застраховка „Каско на МПС“
	бр.	бр.	бр.	%	%
2017	3 628 720	3 223 694	691 573	88,84	19,05
2018	3 664 621	3 581 375	741 090	97,72	20,22
2019	3 752 626	3 792 365	794 469	101,05	21,17
2020	3 810 700	4 001 817	839 776	105,01	22,03
2021	3 786 935	4 278 440	939 038	112,98	24,80
2022	3 911 975	3 920 693	985202	100,22	25,13

Източник: КФН (Комисия за финансов наздор, 2024) *и изчисления на автора*

Данните в таблица 2 показват непрекъснато нарастване броя на регистрираните МПС в България. За периода 2017 – 2022 г. нарастването е с 21,62%. Това е и основната причина за констатираното в предходния параграф увеличение на реализирания от застрахователите премиен приход по застраховка „Каско на МПС“. Расте и броят на сключените каско застраховки. Нещо повече, нарастването за наблюдавания период е с 42,46%. Въпреки това, пазарният дял на застраховката, коментиран в предходния параграф, остава нисък. Основната причина за това се вижда в показателя „Обхват на застраховката“. Изчисленията показват, че докато обхвата на задължителната застраховка достига, дори надминава 100%[2], то този по доброволната автомобилна застраховка едва надхвърля 25% през 2022 година. Това е и основната причина каско застраховката, след 2010 година да загуби лидерската позиция на българския застрахователен пазар.

3. Възможни решения на възникналите проблеми

Основният въпрос, който стои пред застрахователите е – защо само за един на четири автомобила има сключена застраховка „Каско на МПС“? Отговорът на този въпрос е свързан със заинтересоваността на гражданите по отношение защита на тяхното имущество – в случая автомобила.

[2] Причините за надхвърляне на 100% обхват се дължат на повторното застраховане на някои автомобили, след предприета от държавата принудителна дерегистрация на автомобила.

Като причина за намаляване интереса на гражданите към доброволната автомобилна застраховка често се отбелязва обедняването на населението. Последната световна финансова и икономическа криза даде отражение на този процес. През последните години не можем да не отчетем факта, че социалното явление „кражба“, което беше много изразено в началото на икономическия преход на страната, сериозно намаля. От друга страна нивото на застрахователна култура е такова, че все още много българи смятат, че задължителната застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ покрива и рисковете, свързани с техния автомобил. Веднъж сключили я те не виждат необходимост от застраховката „Каско на МПС“.

Гореизброените фактори се отразяват върху степента на заинтересованост по отношение застрахователната защита на личните моторни превозни средства. Основната причина обаче, се крие във възрастта на автомобилния парк в страната. За съжаление, по данни изнесени в пресата, близо 50% от регистрираните МПС в България са на 20 и повече години, а най-новите не надхвърлят 5% (Николов, 2022).

Сключването на доброволна застраховка е свързано преди всичко с наличието на икономически интерес у кандидата за застраховане. Това означава, че собствениците на автомобили трябва да осъзнават своя интерес по отношение защита на своята собственост. Логично е собствениците на по-новите и респективно по-скъпите моторни превозни средства да търсят застрахователна защита. От друга страна предлаганите на пазара застрахователни продукти също допринасят за това собствениците на стари и респективно евтини автомобили да нямат икономическа изгода от сключване на каско застраховка.

Основната застрахователна форма, използвана от застрахователите е „Застраховане на действителна стойност“. Наистина тази форма е разбираема от кандидатите за застраховане, защото обезщетението при нея е равно на оценената щета. От друга страна обаче, застраховането на действителна стойност се оказва скъпо за собствениците на стари автомобили. Повишаването обхвата на застраховка „Каско на МПС“ може да се постигне по няколко начина. Един от тях е предлагането на отстъпки в цената за сключване на друга застраховка, освен търсената от застрахованите. Типичен пример са отстъпки за сключване на допълнителен застрахователен договор при един и същи застраховател. Най-често на пазара към задължителната „Гражданска отговорност на автомобилистите“, на застрахованият се предлага да сключи и доброволната „Каско на МПС“. Това невинаги е възможно, поради ниската застрахователна стойност на много от подлежащите на застраховане автомобили. Понякога размерът на застрахователната премия при тях може да достигне 30% от стойността на моторното превозно средство, което прави застраховката непродаваема. Този проблем е възможно частично да бъде решен с една от познатите в теорията форми на

застраховане (застраховане срещу „първи риск“), при която се спестяват разноските по определяне на застрахователната стойност. Най-добре подобна комбинация от застрахователни покрития и форми на застраховане се осъществява чрез комбиниран застрахователен продукт. Например, с един застрахователен договор е възможно да се предостави застрахователно покритие както по задължителната „Гражданска отговорност на автомобилистите“, така и по доброволната „Каско на МПС“. Няма законодателна или друг вид причина първото покритие да е при форма „действителна стойност“, а второто при „първи риск“.

Комбинираните застрахователни продукти са друга алтернатива за повишаване обхвата на различните застраховки. В случая се интересуваме от доброволните застраховки, свързани с притежаването и управлението на моторни превозни средства, но това важи и за всички останали застраховки. Не е задължително комбинираният застрахователен продукт да предлага застрахователни покрития за един и същ обект. Практиката показва, че е възможно да се предостави застрахователна защита за различни обекти. Например, за автомобил, сграда и домашно имущество. Законодателното ограничение в случая е само по отношение предлагането на комбинирани покрития по застраховки от различни раздели. Кодексът за застраховането не допуска смесването на застраховки от Раздел „Животозастраховане“ с такива от Раздел „Общо застраховане“. Граничните клонове на застраховането (застраховане „Злополука“ и „Здравно застраховане“) също могат да бъдат предлагани в комбиниран продукт. (Кодекс за застраховането, 2016)

Комбинираните застрахователни продукти може да се предлагат при форма на застраховане срещу „Първи риск“, като по този начин се съкращават разноските по оценката на обекта на застраховане. Застрахованият сам определя лимита на отговорност на застрахователя, а оценка се прави след настъпване на застрахователно събитие. В зависимост от размера на щетите, обезщетението може напълно да ги покрие или част от тях да останат за сметка на застрахования.

Основна роля в развитието на идеята за комбинирано предлагане на няколко застрахователни покрития играе сътрудничеството между застрахователните дружества и професионалните застрахователни посредници. В последните години се забелязва ясна тенденция към засилване на такъв вид партньорства, а пример в това отношение е разработването от страна на застрахователно дружество и ексклузивното предлагане на пазара от страна на застрахователен брокер на комбиниран застрахователен продукт.

Заключение

Загубата на първото място и продължаващия спад на пазарния дял на застраховка „Каско на МПС“, показва наличието на проблеми в нейното развитие. Ниската застрахователна култура на населението, остарелия автопарк в страната и задължителния характер на другата автомобилна

застраховка правят така, че едва ли тенденцията ще се обърне, поне в обозримото бъдеще. Застрахователните дружества обаче, могат посредством предлагане на различни форми на застраховане, комплексно автомобилно застраховане, продажбата на застраховката в пакет с други застраховки да допринесат за повишаване на пазарния дял на застраховка „Каско на МПС“, с което да върнат лидерските й позиции на българския пазар.

Предлагането на различни по своята същност застрахователни покрития в пакет е добър начин за популяризиране на застраховането. Основна роля в развитието на идеята за комбинирано предлагане на няколко застрахователни покрития играе сътрудничеството между застрахователните дружества и професионалните застрахователни посредници. Подобни комбинирани застрахователни продукти, с включено покритие „Каско на МПС“ ще навлизат все повече на нашия застрахователен пазар. Основната причина затова е остарелия автопарк в страната. От друга страна, пакетното предлагане на различни застраховки спестява време и усилия на потребителите на застрахователната услуга. Очевидно се спестяват и средства и то не само поради ниските стойности на застрахователната сума по застраховката „Каско на МПС“, но и заради икономия на разноски по сключването на застрахователния договор.

Използвани източници

Кодекс за застраховането. (2016).

Комисия за финансов надзор. (2024). Извлечено от Комисия за финансов наздор: www.fsc.bg

Николов, К. (21 01 2022 г.). *Автосекторът в България: новото расте, но старее.* Изтеглено на 15 03 2022 г. от в. „Капитал“: https://www.capital.bg